

Tarptautinis forumas

Vilnius ir kiti pasaulio paveldo miestai: gyvi ryšiai

SANTRAUKOS

Michal Krasucki

Varšuvos kultūros paveldo apsaugos departamento direktorius (Varšuva, Lenkija)

UNESCO Pasaulio paveldo objekto Varšuvoje valdymas šiuolaikinio pasaulio pokyčių akivaizdoje

Varšuvos senamiestis patyrė daugiau nei 85% materialinės struktūros sunaikinimą laikotarpiu nuo 1939 iki 1945 metų. Didžiausia žala buvo padaryta 1944 m. rugpjūčio ir rugsėjo mėnesiais per Varšuvos sukilimą. Vis dėlto jau 1945 m. vasarį, praėjus vos mėnesiui po Varšuvos atkovojo, pradėta planuoti miesto, įskaitant jo seniausiąją dalį, atstatymą. Šiuos darbus vykdė specialiai įsteigtas Sostinės atstatymo biuras. Pagrindinė užduotis buvo išsamiai įvertinti padarytą žalą, tada užtikrinti griuvusių apsaugą ir galiausiai rengti naujus atstatymo projektus. Prie šio proceso prisidėjo 1 500 architektų, restauratorių, menininkų ir statybos amatininkų.

Pirmieji darbai Senamiestyje prasidėjo 1946 m., tačiau plataus masto darbai startavo tik 1949 m. Po ketverių metų, 1953 m. liepos 22 d., buvo baigtas pirmasis atstatymo etapas, kuriame dalyvavo turgaus aikštė. Atstatymas buvo vykdomas konservatyviai, atkurti ne tik namų fasadai, bet ir dekoracijos (kartais net interjeruose), taip pat naudotos istorinės technologijos. Kita vertus, buvo reikšmingai perstatytikvartalų ir butų vidiniai išplanavimai, paverčiant Senamiestį moderniu gyvenamuoju rajonu.

Tai atspindėjo socialistinę idėją, kad į Varšuvos centrą turėtų būti įtraukti darbininkų klasės gyventojai. Šis konservatoriškos priežiūros ir architektūrinės modernizacijos derinys tapo viso atstatymo proceso skiriamuoju bruožu. Tuo pačiu metu Varšuvos Senamiesčio atstatymas tapo svarbia išimtimi tuo metu vyravusioje konservavimo doktrinoje.

Pripažįstant šio atstatymo svarbą, Senamiestis 1980 m. rugsėjį buvo įtrauktas į UNESCO sąrašą. Įtrauktas buvo ne tiek istorinis (viduramžių ir naujųjų laikų) kultūrinis sluoksnis, kiek atstatymo procesas. Svarbus įrašas buvo ir Senamiesčio funkcionavimas kaip gyvenamosios erdvės.

Šiandien, praėjus 44 metams po šio įvykio, turime iš naujo apibrėžti Senamiesčio vertybes. Šios vertybės apima, viena vertus, restauracijos autentiškumą, medžiagas, tinką, sgrafitus, tapybą ir dekorą, o kita vertus – unikalią gyvenamąją funkciją, kuri buvo įvesta. Siekdami išsaugoti šią funkciją, ieškome geriausio UNESCO pasaulio paveldo objekto valdymo modelio. Valdymas numato, kad Varšuvos mero vardu UNESCO objekto koordinatoriaus ir kartu vadovo funkciją atlieka miesto paminklų konservatorius. Senamiesčio kontekste jis koordinuoja kitų tarnybų ir institucijų darbą. Jis taip pat bendradarbiauja su vyriausybe, kuri oficialiai atsakinga už Lenkijos paveldo objektų reikalus prieš UNESCO pasaulio komitetą.

Šiandienos Senamiestis neabejotinai yra simbolinė vieta. Unikali vietos vertė (OUV) yra svarbi dėl gyvenamosios funkcijos, kultūrinės reikšmės, autentiškumo, tinkamų konservavimo medžiagų, vaidmens miesto ekosistemoje, panoraminio vaizdo nuo upės ir turizmo vaidmens. Išsiaiškinus, kokias vertybes turi šiuolaikinis Senamiestis, ne mažiau svarbu aiškiai nurodyti rizikas ir grėsmes, kurios egzistuoja šioje teritorijoje. Čia išskiriamos kelios sritys:

- gyventojų išsikėlimas iš Senamiesčio;
- per intensyvus turistų srautas;
- intensyvi plėtra teritorijoje ir už buferinės zonos ribų;
- klimato kaita (šilumos salos, uraganiniai vėjai, stiprūs lietūs);
- karinis užpuolimas;
- kai kurių pastatų nepriežiūra;
- vizualinis reklaminis chaosas.

Priklausomai nuo grėsmės tipo, Varšuvos miestas imasi daugybės priemonių, siekdamas neutralizuoti neigiamus reiškinius ir sumažinti galimą žalą. Tai apima:

- vietinius ir nacionalinius teisės aktus;
- reglamentus vietos planuose;
- restauracijos darbų kokybės kontrolę;
- turizmo apribojimus;
- medžių sodinimą ir žaliųjų erdvių kūrimą;
- finansines subsidijas paveldo valdytojams;

Kristýna Drápalová

Prahos miestas / STUDIO BISTRO (Praha, Čekija)

Praha: viduramžių miestas XXI amžiuje. Pastabos apie UNESCO pasaulio paveldo objekto tvarkymą

Istorinis Prahos centras kartu su apsaugos zona sudaro vieną didžiausių paveldo saugomų teritorijų UNESCO sąrašė; paveldo teritorija apima visą miesto centrą, o apsaugos zona apima platesnę miesto aplinką. Tačiau Praha taip pat yra gyvas miestas ir visos šalies centras; paveldo apsaugos ir būtinybės plėtoti bei pritaikyti miestą XXI amžiaus poreikiams derinimas kelia didelį iššūkį.

Prezentacija remiasi teze, kad rūpinimasis Prahos istoriniu centru nėra vien paveldo apsaugos institucijų atsakomybė – istorinio paveldo apsauga ir tolesnė plėtra neturėtų būti vien paveldo saugotojų pastangos; jų galios niekada nebus pakankamos, bet visuomenės kaip visumos. Todėl būtina užtikrinti, kad Prahos gyventojai jaustų ryšį su savo miestu ir neleistų prarasti jo istorinių dalių vertybių.

Tačiau per pastarąjį dešimtmetį Prahoje matėme priešingą tendenciją. Istorinis miesto centras nyksta, butai paverčiami trumpalaikio turizmo apgyvendinimo vietomis. Gatvės užtvindytos vizualinės taršos ir komercinių veiklų. Dėl didžiulio turistų skaičiaus Prahos gyventojai vengia gražiausių savo miesto dalių, o daugelis miesto centro būklę laiko gėdinga. Tuštėjantis miestas, gyvenantis tik iš turizmo, yra mažiau atsparus destruktiviems poveikiams, kurie kelia grėsmę jo paveldo vertybėms.

Prezentacijoje bus aptariamasi laikotarpis nuo 2019 iki 2023 metų, kai Prahos miestas sutelkė dėmesį į viešųjų erdvių puoselėjimą istoriniame centre. Tikslas buvo sugrąžinti miestą žmonėms ir skatinti teigiamą Prahos gyventojų santykį su miesto istorinėmis dalimis.

Prezentacijoje bus pristatyti projektai, orientuoti į šias sritis:

- Vizualinė tarša
- Komercinis viešųjų erdvių naudojimas
- Viešųjų erdvių detalių kūrimo metodologija
- Prahos paveldo teritorijos (rezervato?) urbanistinė studija

Visų projektų pagrindas buvo įsitikinimas, kad viešųjų erdvių kokybė vaidina svarbų vaidmenį gyventojų santykiuose su savo miestu. Prezentacijoje bus parodyta, su kokiais sunkumais susidūrė – ir vis dar susiduria – Praha, siekdama „sugrąžinti miestą žmonėms“.

Aigars Kušķis

Miesto planuotojas, Rygos istorinio centro - UNESCO pasaulio paveldo valdymo ir planavimo ekspertas, Rygos miesto tarybos Miesto plėtros departamento Istorinio centro ir jo apsaugos zonos planavimo skyrius (Ryga, Latvija)

Pasaulio paveldo vertybių valdymo Rygoje patirtis ir įžvalgos

Pranešimas apima šias temas, susijusias su istorinio paveldo išsaugojimu, valdymu ir stiprinimu: bendroji informacija apie UNESCO pasaulio paveldo statusą Rygos istoriniame centre, jo išskirtinės visuotinės vertės požymiai bei valdymo sistemos sudėtis.

Išsamesniame pranešime bus aptarti pagrindinių istorinio centro ir apsaugos zonos vertybių aspektai, kuriuos apibrėžia Latvijos valstybė, ir šių vertybių išsaugojimas bei plėtra savivaldos lygiu, remiantis privalomuoju teritorijų planavimu ir įpareigojančiais reglamentais dėl žemės naudojimo ir statybų.

Bus pristatytos praktinės tvaraus vystymosi priemonės, pateikiami pavyzdžiai ir kai kurie rezultatai bei projektai, pavyzdžiui, architektūrinių konkursų sistema naujoms statyboms, centrai, skirti jugendo stiliui (Art Nouveau) ir medinei architektūrai, taip pat specifinė institucija, skirta galimų konfliktų sprendimui ir geresniam vystymosi procesų valdymui vertingose istorinėse miesto centro teritorijose – Rygos istorinio centro išsaugojimo ir plėtros taryba, kurioje dalyvauja šešių pagrindinių atsakingų ir dalyvaujančių institucijų bei asociacijų atstovai.

Dr. Mathias Niendorf

istorikas, Greifsvaldo universiteto Rytų Europos istorijos profesorius (Greifsvaldas, Vokietija)

Daugelio kalbų miestas – kam rūpi: daugiakalbystė kaip nematerialus paveldas

Tie, kurie atvykdavo į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir jos sostinę Vilnių iš užsienio, dažnai būdavo sužavėti ir nustebinti kalbų bei tikėjimų įvairove. Net ir šiandien antkapiai ir memorialinės lentos liudija šių unikalių praeitį. Šis paveldas kruopščiai prižiūrimas su valstybės, Europos Sąjungos ir UNESCO parama.

O kaip yra dabar? Vilniaus gatvėse ir parduotuvėse vėl girdime balsų maišalynę, kurioje, be lietuvių kalbos ir galbūt lenkų, taip pat girdimi rytų slavų dialektai. Lietuva vėl, kaip ir Didžiosios Kunigaikštystės laikais, tampa prieglobsčio vieta kaimyninių šalių žmonėms. Jų kalbos yra toleruojamos, tačiau mažiau suprantamos ir skatinamos kaip kultūrinis praturtėjimas. Vietoje to, politika skatina lietuvių kalbą kaip vienintelę valstybinę kalbą, papildomai skatinama anglų kalbą kaip užsienio kalbą. Konferencijoje „Gyvi ryšiai“ kyla klausimas, kiek daugiakalbystė Vilniui yra tik uždarytos praeities dalis, o kiek ji dabartinei situacijai sudaro galimybes ir galimas rizikas.

Dr. Anna Sylwia Czyż

meno istorikė, Varšuvos Kardinolo Stefano Vyšinskio universiteto Dailės istorijos instituto profesorė (Varšuva, Lenkija)

Meniškojo Vilniaus dvasia: Vilniaus menininkų darbų inovacijos XVII–XVIII a.

Genijaus ir inovacijų sąvokos yra glaudžiai susijusios. Meno srityje kalbame apie originalius darbus, kurie išsiskiria techniniu meistriškumu ir peržengia mūsų dabartinio supratimo ribas. Tokie kūriniai yra reti, tačiau tokiose vietose kaip Vilnius jie stebina savo drąsa ir kūrybiškumu. Šiame daugiakultūriame ir daugiatautiniame mieste, nors ir esančiame Europos periferijoje, daugelis menininkų galėjo atskleisti savo talentus. Šie menininkai dažniausiai buvo migrantai, kurie prisidėjo savo meniniais įgūdžiais prie naujos tėvynės.

Pirmasis menininkas, kurį reikėtų paminėti šiame kontekste, yra Constante Tencalla (apie 1590, Bissone – 1646, Varšuva) – mūrininkas ir architektas, išsilavinęs Romoje. Jis atvyko į Vilnių 1623 metų pabaigoje. Dirbo prie pilies, katedros ir Šv. Teresės bažnyčios, kurią įkūrė Steponas Pacas, artimas Žygimanto III ir Vladislovo IV patarėjas. Remdamasis basųjų karmelitų architektūros modeliais, Constante Tencalla sukūrė projektą, panašų į Romos architektūros pavyzdžius.

Constante Tencalla taip pat suprojektavo rūmus Jonušui Radvilai (po 1638 – prieš 1653). Kompozicinis rūmų planas buvo centrinis, kur paviljonai apjungė šoninius korpusus ir tarnavo kaip pagrindiniai akcentai. Vilniaus italų menininkų ratas plėtėsi, o Giovanni Pietro Perti ir Giovanni Maria Galli ėmėsi dekoruoti Šv. Petro ir Povilo bažnyčią. Taip pat verta paminėti, kad Vilniaus (valdovų) rūmuose, šiauriniame korpuse, atsuktame į sodą, buvo dviejų aukštų lodžija su vaizdu į Lukiškes ir Pūčkorius, t. y. į privačią Radvilų šeimos jurisdiką. Svarbu, kad prieš rūmus driekėsi tuščia, netaisyklingos formos aikštė, sukurta tam, kad būtų galima grožėtis rezidencija tiek iš priekio, tiek iš šono. Po Maskvos okupacijos laikų garsiausi Vilniaus menininkai buvo susibūrę aplink Mykolą Kazimierą Pacą, Lietuvos didįjį etmoną, o vėliau – aplink jo įpėdinį Kazimierą Joną Sapiegą. Pacas finansavo Laterano kanauninkų Šv. Petro ir Povilo bažnyčios statybą. Po ankstyvos statytojo Jono Zaoro mirties bažnyčios statybą užbaigė Giovanni Battista Frediani (Lucca 1627/32 – Vilnius? 1700). Jis nebuvo mūrininkas, kaip Zaoras, bet architektas ir karinis inžinierius, vienas garsiausių, dirbusių Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII amžiaus antroje pusėje. Šv. Petro ir Povilo bažnyčiai Antakalnyje jis suprojektavo vieną pirmųjų fasadą su kolonomis Abiejų Tautų Respublikoje. Frediani taip pat pastatė miesto rūmus Mykolui Kazimierui Pacui, kurie turėjo romietiško (Romos) stiliaus vartus, aprėmintus kolonomis, laikančiomis balkoną pagrindinėje reprezentacinėje patalpoje antrame aukšte, vadinamajame *piano nobile ar bel étage*. Tai buvo pirmasis tokio tipo projektas Respublikoje.

Vėliau architektas suprojektavo trinitorių Vilniaus Išganytojo bažnyčia (Joanitų) (Trinitarian Church of Jesus the Redeemer) bažnyčią (1694–1717) Kazimierui Jonui Sapiegai – inžinerinį šedevrą, kurio aštuonkampės formos plano pastatą dengė kupolas, tuo metu didžiausias tokios rūšies skliautas Respublikoje (statmenos ašys siekė 18,2 m). Vilniaus italų menininkų ratas plėtėsi 1677 m. birželį, kai Laterano kanauninkų vienuolyno kronikoje pirmą kartą paminėti Giovanni Pietro Perti (Muggio 1648 – Vilnius? 1714) ir Giovanni Maria Galli (dirbo iki 1685 m.). Šv. Petro ir Povilo bažnyčios stiuko dekoras buvo unikalus ne tik Abiejų Tautų Respublikoje, bet ir visoje Europoje. Šio dekoro išskirtinumas slypėjo plačiame stiuko naudojime visame bažnyčios interjere.

Prieš atvykdamas į Vilnių, Giovanni Pietro Perti kurį laiką gyveno Romoje ir tikriausiai Florencijoje, kur susitiko su Michelangelo Palloni (Campi 1642 – Vengrov? 1712/13). Abu menininkai – Perti ir Palloni – bendradarbiavo XVII a. pabaigoje kuriant šv. Kazimiero koplyčią ir sukūrė vieną gražiausių sakralinių interjerų Respublikoje. Koplyčios interjeras iš pradžių buvo suprojektuotas ankstyvojo baroko stiliumi, bet Renovacijos metu brandžiojo baroko dizaineriai sukūrė darbą, puikiai derinantį ir suvienijantį šias dviejų stilių estetikas. Šiandien šventyklos interjeras atrodo vieningas ir darnus, tačiau darbai buvo atlikti dviem etapais, atskirtais daugiau nei puse amžiaus. Ši harmonija buvo pasiekta naudojant tuos pačius itališkus estetinius elementus ir gerbiant ankstesnių menininkų, kurie dirbo prie šios koplyčios, pasiekimus.

Kalbant apie XVIII a. Vilniaus meną, turima omenyje specifinis stilius, kuris susiformavo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir dominavo tarp 1740 ir 1770 metų. Šis stilius vadinamas „baroku“, nors jo detalės ir yra rokoko formų, taikytų ne tik stiuko dekoracijose, bet ir kalto metalo balkonų papuošimuose bei bokštų smailėse. Daugiaaukščiai bokštai, dantyti atikai virš karnizų, presbiterijos ir kartais net transeptai, dažnai su banguotomis sienomis, kaip ir fasadų frontonuose, suteikė pastatams lengvumo pojūtį. Charakteringas įsivaizduojamų (netikrų) langų angų ir arkadų bruožas – banguotos linijos, jie dažniausiai buvo tapomi be rėmų ar orderių, o aukštus dažnai skyrė laužytas karnizas. Sakraliniuose interjeruose dažnai vyravo baldakimo schema, o muzikinis choras paremtas kolonomis su puošniomis balisutradomis. Išsikišęs postamentas atsirasdavo ne tik pastato išorėje, bet ypač įmantrių formų altoriuose. Taip pat verta paminėti, kad Vilniaus bažnyčių altoriai buvo tinkuoti ir dažyti, siekiant imituoti marmurą.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinėje baroko stilius dominavo iki 1770-ųjų pradžios, kai pradėjo užleisti vietą naujoms tendencijoms. Klasicizmo Vilniuje simboline pradžia dažnai laikoma Vilniaus akademijos Baltosios salės portalas, kurį 1773 m. suprojektavo Carlo Spampani (apie 1740–1783).

Vyskupo Igno Jokūbo Masalskio iniciatyva 1777 m. pavasarį prasidėjo Vilniaus katedros rekonstrukcija. Darbus nuo 1782 m. vykdė Laurynas Gucevičius (1753–1798). Katedra, užbaigta 1801 m., suvaidino svarbų vaidmenį formuojant klasicistinį stilių Vilniuje. Ankstesni architektūros stiliai buvo pašalinti, paliekant tik reikšmingą ankstyvojo baroko šv. Kazimiero koplyčią. Miestas tapo revoliucinio klasicizmo sala, suformuota Prancūzijos architektūros įtakos, turėjusios didesnį meninį poveikį nei Varšuvoje.

Dr. Ieva Blinstrubienė

Architektė restauratorė, Vilniaus dailės akademijos NEB tyrimų centro mokslo darbuotoja (Vilnius, Lietuva)

Vilniaus vienuolynai: įtakos ir ištakos

Vienuolynai, kurie šiandien galėtų būti laikomi efektyviai veikiančiomis tarptautinėmis organizacijomis, savo veiklą grindė universaliais idealais ir dvasingumo sklaida. Jų įtaka buvo ne tik religinė, bet ir kultūrinė bei meninė, įskaitant architektūros ir meno formų vystymąsi. Nors vienuolynų architektūra nebuvo vieninga stiliaus požiūriu ir nebuvo specifinė tam tikram ordinui, jų struktūra ir statybos procesai buvo stipriai veikiami bendrų vienuolinio gyvenimo taisyklių bei principų.

Vilniaus vienuolynai, kaip ir kitose Europos šalyse, priklausė platesniam vienuolynų tinklui. Nors jų kūrimąsi įtakojo vietinės politinės ir ekonominės sąlygos, jų organizavimo ir statybos principai buvo panašūs į kitų Europos vienuolynų. Pirmasis Vilniaus vienuolynas buvo įkurtas XIV a. pabaigoje, kai miestas dar tik formavosi ir tapo tinkama vieta pranciškonams, kurie tradiciškai veikė miestuose. Vėliau nauji vienuolynai kūrėsi kartu su miesto gynybine siena, o XVII a. jie tapo neatsiejama sparčiai augančio miesto dalimi.

Pranešime nagrinėjama, kuriose Vilniaus vietose kūrėsi vienuolynai, kaip jų pastatai paveikė miesto urbanistinę struktūrą ir miestovaizdį, bei kokie veiksniai galėjo lemti erdvinių ir architektūrinių formų pasirinkimą.

Dr. Auksė Kaladžinskaitė-Jocienė

Istorikė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto mokslo darbuotoja (Vilnius, Lietuva)

Vilniaus ir Karaliaučiaus meniniai ryšiai XVIII a. I pusėje (arba kaip Prūsijos kareivis Vilniaus baroką kūrė)

Dailės istorikai, nagrinėdami Vilniaus baroko pirmavaizdžių ir analogų paieškų kryptis, nagrinėdami stilistines įtakas ir braižydami galimus meninių idėjų sklidimo kelius, įprastai savo žvilgsnį kreipė į Vakarų Europos kraštus, tuo tarpu kaimyninė Prūsija likdavo tokio žvilgsnio užribyje. Tokį meninių ryšių netirtumą iš dalies nulėmė ir išnykusios valstybės paveldo netektis. Pranešimo tikslas – į vizualinės kultūros diskursą įtraukti Prūsiją, kaip Vilniaus baroko raidai reikšmingą įtaką dariusią valstybę. Tyrimas aktualizuoja dviejų Baltijos regiono miestų – Vilniaus ir Karaliaučiaus – kultūrinės ir meninės jungtis XVIII a. I pusėje. Pranešimas didžia dalimi parengtas naudojant naują, nepublikotą istorinę medžiagą. Remiantis surinktais duomenimis, siekiama išsiaiškinti priežastis, kurios galėjo lemti intensyvesnius kultūrinius ryšius XVIII a. I pusėje, ypač 1719–1739 m. laikotarpiu. Aptariama Karaliaučiaus uosto reikšmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ekonomikai. Svarstoma, ar Karaliaučiaus pirklių Saturgusų verslas ir saitai su Vilniaus visuomene, Vilniaus protestantų bendruomenės galėjo turėti įtakos amatininkų ir menininkų migracijos dinamikai. Analizuojami meniniai ryšiai ir išskiriamos pagrindinės jų grupės. Pateikiami tokių ryšių pavyzdžiai bei pristatomos asmenybės, kurių gyvenimas ir profesinė veikla buvo glaudžiai susijusi su šiais dviem miestais.

Dr. Darius Baronas

Istorikas, Lietuvos istorijos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas (Vilnius, Lietuva)

Romos ir Konstantinopolio susitikimas Vilniuje XIV–XVI a.

Šiame pranešime „Roma“ ir „Konstantinopolis“ naudojami kaip vaizdingi kodiniai pavadinimai, kuriais žymima Romos ir graikiškosios krikščionybės šakos. Akivaizdu, kad Romos katalikų ir Graikų stačiatikių tikinčiųjų buvimas Vilniuje paliko neišdildomą ženklą Lietuvos sostinės miesto kraštovaizdyje. Tačiau mažiau žinoma koks buvo šio bendrabūvio poveikis vietos gyventojų dvasiai vėlyvaisiais viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais. Taip pat iki šiol nepakankamai išnagrinėti tolimų ryšių tinklai, nusidriekę nuo Romos per Krokuvą ir Vilnių iki Maskvos bei nuo Vilniaus per Lvovą iki Konstantinopolio. Šiame pranešime bus sutelktas dėmesys į tam tikrus sąveikos taškus, kurie paliko savo pėdsakus architektūroje (bažnyčiose) ir kur kas mažiau monumentaliuose praeities ženkluose (knygose). Šiame darbe taip pat primenamas italų ir graikų buvimas Vilniuje.

Dr. Liudas Glemža

Istorikas, Vytauto Didžiojo universiteto vyresnysis mokslo darbuotojas, docentas (Kaunas, Lietuva)

Kauno strateginės vietos paieškos XVIII amžiuje: tarp Lietuvos, Prūsijos, Lenkijos ir Rusijos

Sunku šiandien įsivaizduoti, bet XVIII amžius pilnas kardinalių geopolitinių permainų šimtmetis, kurio metu vietos gyventojai iš naujo permąstė savo vietą ir paskirtį regione. Permainoms impulsą davė naujos Rusijos valstybės – Sankt Peterburgo – atsiradimas, pašto tarnybos susiformavimas, Prūsijos iškilimas, karų atgarsiai ir reformos Abiejų Tautų Respublikoje. Greta to egzistavo tradicinė istorine atmintimi grindžiama miesto raidos samprata. Tik iš pirmo žvilgsnio permainos nekeitė miestiečių mąstysenos. Kauno pavyzdys demonstruoja visai kitą situaciją. Šių procesų varomąją jėgą buvo noras iškelti miestą iš nuopuolio ir negausią miesto bendruomenę išplėsti bei aprūpinti darbu.

Šiandien Kaunas yra naujosios Lietuvos centre, todėl sunku įsivaizduoti, kad kauniečiai save matė pasienio gyventojais. Rytų Prūsijos kaimynystė buvo Kauno miesto ir pirklių materialinės gerovės garantas. Kadangi Kaunas buvo 4-5 kartus mažesniu miestu nei Vilnius, kauniečiai nė iš tolo nemėgino lygiuotis su LDK sostine. Tuomet Vilniaus gerovę tapatino su savo miesto gerove. Reformos Abiejų Tautų Respublikoje skatino kauniečius savo miestą padaryti stambesniu administraciniu centru, o Peterburgo iškilimas vertė galvoti apie tranzito kelyje Peterburgas-Varšuva perspektyvas. Taip Kaune atsirado pirmieji tiltai. Šią istoriją man padės papasakoti gerai išsilaikę istoriniai šaltiniai, kuriuose patys kauniečiai pasakoja tai, ką galvoja. Kaip matysime, vėliau jų samprotavimai bus perimti carinės valdžios.

Dr. Natalia Biłous

istorikė, Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos Istorijos instituto Kijive ir Nacionalinės saugomos teritorijos „Kijivo Pečersko Lavra“ vyresnioji mokslinė bendradarbė (Kijivas, Ukraina)

Ukrainos miestų istoriniai ir kultūriniai ryšiai su Vilniumi XV-XVII a.

Kelis šimtmečius Lietuvos ir Ukrainos tautos taikiai gyveno vienoje valstybėje. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijoje XV a. pradžios – XVI a. pradžios laikotarpis pasižymėjo reformomis, kurios paveikė visas miesto visuomenės sritis. Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių politika Ukrainos miestams turėjo šiuos padarinius:

1. gynybinių įtvirtinimų ir pilies statinių statyba siekiant apsaugoti nuo išorės priešų;
2. urbanizacija, miestų tinklo kūrimas, Magdeburgo teisės įvedimas ir plėtra;
3. karinės tarnybos sluoksnio sukūrimas miestų socialinėje struktūroje (bajorų-riterių ar ginkluotų buržua sluoksnio susiformavimas);
4. etninių konfliktų nebuvimas ir religinė tolerancija;
5. kultūrinis atgimimas.

Vilnius buvo daugiakultūris miestas, kuriame kalbėta įvairiomis kalbomis. Rusėnai įvedė Vilniaus simbolį – Dievo apsaugotas miestas, kuris atsispindėjo daugelyje religinių kultūrinių šaltinių. Miesto „Dievo apsaugos“ toposas kaip „antroji Jeruzalė“ tuo metu egzistavo ir Kijive. Vilniaus gyventojai palaikė ryšius ir bendradarbiavo su Lvovo ir Kijivo religiniais centrais knygų leidybos srityje. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldas tebėra gyvas šiuolaikiniuose Ukrainos miestuose.

Pranešime bus aptariamos šios temos: Ukrainos miestai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kunigaikščių politikos orbitoje; Lietuvos kunigaikščių statytos gynybinės tvirtovės ir pilys; urbanizacija ir Magdeburgo teisės įgyvendinimas pagal Vilniaus modelį; kultūriniai ryšiai tarp Ukrainos miestų ir Vilniaus ankstyvaisiais naujaisiais laikais; Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldas šiuolaikiniuose Ukrainos miestuose.

Prof. Dr. Jurgita Verbickienė

Istorikė, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Rytų Europos žydų istorijos tyrimų centras
(Vilnius, Lietuva)

Lietuvos Jeruzalės fenomenas pasaulio Jeruzalių kontekste

Jeruzalės pavadinimas, rodantis žydų gyvenamo miesto išskirtinumą ir jo bendruomenės atsidavimą religingumui ir šventųjų tekstų studijoms, teikiamas labiau konkrečiuose miestuose gyvenančioms žydų bendruomenės, nei patiems miestams. Čia svarbios miesto suvokimo skirtybės ir ribos žydams ir kitoms mieste gyvenančioms grupėms. Nesunku nuspėti, kad Vilnius žydų aplinkoje, o dabar ir mūsų, yra vadinamas Šiaurės ar Lietuvos Jeruzale – nėra vienintelis toks miestas Europoje. Neturime patikimų duomenų ir tokio pavadinimo atsiradimo aplinkybėms ar chronologijai nusakyti, nors yra bent kelios legendinės to versijos.

Pranešime aptariama kokios kultūrinės ir paveldo reikšmės yra siejamos su žydiškuoju Vilniumi ir žydų paveldu mieste, kaip formavosi ir kokių veiksmų buvo veikiamas šiuolaikinis žinojimas apie iki Holokausto gausią miesto gyventojų grupę? Kaip šiuolaikiniai miesto naratyvai ir aktualizuotos paveldo pasirinktys atspindi ir ar gali atspindėti praeitį, kiek jose traumuotos istorinės atminties ir poreikio atkurti miesto daugiakonfesiškumo ir kultūrų įvairovės situaciją. Šiuolaikinis miestiečių santykis su Vilniaus žydų paveldu yra vertinamas lyginant su kitais depopuliaciją (Antrojo pasaulinio karo metu ir netrukus po jo) patyrusiais Vidurio ir Rytų Europos miestais.